

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЗАПОРІЗЬКА
ПОЛІТЕХНІКА»

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до проведення самостійних занять
з дисципліни «Регіональна політика ЄС»
для здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання
за освітнім ступенем магістр
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальності 073 «Менеджмент»

Методичні вказівки до проведення самостійних занять з дисципліни «Регіональна політика ЄС» для здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання за освітнім ступенем магістр галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент»/Укл.: А.Ю.Панкова. – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка, 2019, - 30 с.

Укладачі:

А.Ю.Панкова,
к.е.н., доцент каф. менеджменту

Рецензенти:

Н. М. Шмиголь
д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування
Запорізького національного університету
Л. М. Бухаріна
д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту організацій та
логістики Запорізького національного університету

Відповідальний за випуск:

Л.С.Кутідзе,
к.е.н., доцент каф. менеджмент

Затверджено
на засіданні кафедри
„Менеджменту”
Протокол № 10
від 12 червня 2019 року

Затверджено на засіданні НМК
ФЕУ
Протокол № 21
від 4 липня 2019 року.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ	5
СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ КУРСУ	6
ТЕМА 1. ВИТОКИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС, її МЕТА ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ	8
ТЕМА 2. ПРАКТИКА ЗДІЙСНЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	9
ТЕМА 3. ЕКОНОМІЧНЕ, СОЦІАЛЬНЕ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ЗГУРТУВАННЯ	9
ТЕМА 4. ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	10
ТЕМА 5. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОСТІР	10
ТЕМА 6. ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ КРАЇН	11
ТЕМА 7. ЄВРОПЕЙСЬКЕ ВРЯДУВАННЯ	11
ТЕМА 8. ВПЛИВ ПОЛІТИКИ ЄС	13
ТЕМА 9. ОСНОВИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА	13
ТЕМА 10. МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО- ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ	14
ТЕМА 11.-14 ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ В ПРОЦЕСІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	19
ТЕСТИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ	23
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	26

ВСТУП

У процесі поглиблення європейської інтеграції відбувається як трансформація європейського політичного ладу в цілому, так і формування спільного адміністративного простору ЄС, характерною рисою якого є зближення адміністративних систем держав-членів. На основі цих процесів виник феномен європеїзації, який охоплює зміни, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя держав-членів під впливом процесу європейської інтеграції. Процес європеїзації також має тенденцію до поширення на треті країни і особливо на ті, які є або кандидатами на вступ або такими, що визначили стратегію європейської інтеграції як пріоритет своєї внутрішньої та зовнішньої політики.

З огляду на це, дослідження сутності, основних принципів та шляхів формування і розвитку європейського адміністративного простору, процесу європеїзації систем державного управління держав-членів та країн-кандидатів, а також його впливу на публічне адміністрування в Україні має важливе як наукове, так і практичне значення. Тим більше, що реформування публічного управління у контексті курсу на європейську інтеграцію є важливою складовою базових політичних змін в Україні. Його необхідність обумовлюється рядом причин, серед яких необхідно відзначити, по-перше, існування перехідного суспільства, яке лише набуває рис демократичного. По-друге, це наявність системної кризи державного управління, яка проявляється в нездатності зберігати стан рівноваги, досягати раніше поставлених цілей. Причому система втрачає свою місію, виявляється нездатною до цілепокладання і стає недієздатною, у кращому випадку вона забезпечує діяльність органів державної влади в режимі функціонування. Тому поглиблення процесу адаптації державного управління України до стандартів ЄС актуалізує питання своєчасного аналізу, оцінювання та прогнозування впливу процесу європеїзації на публічне адміністрування в Україні з метою врахування його основних напрямів і тенденцій та відповідного коригування стратегії та тактики внутрішніх реформ.

Головним завданням курсу є набуття комплексу знань щодо загальних положень, принципів та методів організації системи регіональної влади на адміністративній території та ефективне

використання регіонального сукупного потенціалу.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є загальні закономірності, принципи формування, функціонування та розвитку системи регіональної політики ЄС..

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліни, що передують вивченню цієї дисципліни – «Менеджмент», «Управління місцевим економічним розвитком», «Управління регіоном», «Технології публічного адміністрування», «Державне регулювання економіки та економічна політика».

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Мета вивчення навчальної дисципліни є формування у майбутніх фахівців управлінського мислення та сприятиме підвищення рівню загальноекономічної та управлінської підготовки студентів та спеціалістів, формуванню в них навичок науково-аналітичного опрацюванню проблеми із позицій державних та регіональних інтересів.

Завдання дисципліни: Важливість цієї навчальної дисципліни визначається особливостями сучасного перехідного періоду в економіко-соціальному та управлінському житті країни; розглядаються питання, пов'язані з формуванням регіональної політики, аналізуються економічні, соціальні, правові аспекти розвитку регіонів і зміни, які відбуваються в них за умов перехідної економіки, вступу в ВТО (для України), розглядаються базові положення ринкового реформування регіонів.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати - в процесі вивчення навчальної дисципліни студент має опанувати відповідну сукупність знань, вмінь та навичок, які повинні сприяти загально професійній підготовці майбутніх спеціалістів і забезпечити належне виконання ним покладених завдань у сфері управління, але для цього він повинен знати і розуміти наступне:

- основні цілі, напрямки, риси й зміст аспектів регіональної політики;

- політичні, правові принципи, засади на яких ґрунтується регіональна політика;

- інституціональну структуру та механізми реалізації регіональної політики;

питання, що стосуються реформування регіонального управління та сутність основних понять і категорій державного управління;

теоретико-методологічні засади формування регіональної політики;

закономірності управління на регіональному рівнях;

вміти - застосовувати на практиці результати вивченої дисципліни розуміти сучасні теорії регіонального управління формуванню сучасного економічного мислення, виробленню навичок у застосуванні форм і методів регіонального управління, обґрунтування перспективних напрямів його розвитку з метою підвищення економічного ефекту, для сприяння і застосування цих знань у майбутній практичній діяльності; аналізувати проблеми регіонального розвитку; визначати переваги й недоліки тих чи інших управлінських рішень; давати порівняльну характеристику рівня соціально-економічного розвитку регіонів; оцінювати економічні стосунки з сусідніми регіонами країн СНД та ЄС.

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ КУРСУ

ТЕМА 1. Витоки регіональної політики ЄС, її мета та правові засади

Витоки регіональної політики ЄС. Мета регіональної політики ЄС та основні виклики, з якими вона стикається на сучасному етапі. Правове підґрунтя регіональної політики ЄС та процедура прийняття рішень .

ТЕМА 2. Практика здійснення регіональної політики ЄС

Основні цілі регіональної політики ЄС. Інструменти регіональної політики ЄС. Механізми та принципи реалізації регіональної політики ЄС. Оцінювання політики згуртування .

ТЕМА 3. Економічне, соціальне та територіальне згуртування

Тенденції зміни ВВП та зближення на національному та регіональному рівнях. Додана вартість політики згуртування. Європейська політика сусідства та її вплив на розвиток регіонального співробітництва .

ТЕМА 4. Історичний досвід європеїзації державного управління та місцевого самоврядування в Україні

Поняття європеїзації. Європеїзація систем державного управління держав-членів.

ТЕМА 5. Європейський адміністративний простір.

Поняття Європейського адміністративного простору. Принципи європейського адміністративного права. Рушійні сили наближення адміністративних систем. Рівень наближення адміністративних систем. Шляхи розбудови європейського адміністративного простору.

ТЕМА 6. Європеїзація посткомуністичних країн

Особливості європеїзації посткомуністичних країн. Основні етапи європеїзації посткомуністичних країн. Європеїзація політики охорони навколишнього середовища в посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи. Процес «Довкілля для Європи». Передвступне співробітництво з ЄС.

ТЕМА 7. Європейське врядування

Біла книга з європейського врядування. Реформування європейського врядування. Принципи ефективного врядування. Формування європейського громадського простору. Покращення законотворчого процесу.

ТЕМА 8. Вплив політики ЄС

Оцінювання впливу політики ЄС. Використання експертного середовища. Децентралізація за допомогою агентств. Конвергенція національних політик: відкритий метод координації. Застосування права Співтовариства. Багаторівневе врядування.

ТЕМА 9. Основи державно-приватного партнерства

Трактувань і визначень державно-приватного партнерства. Класифікація форм державно-приватного партнерства. Контракти на послуги (державні контракти). Спільна діяльність держави та бізнесу. Часткова передача об'єкта у власність приватному сектору. Правовий статус державного партнера.

ТЕМА 10. Моделювання проектів державно-приватного партнерства в Україні

Фінансовий аналіз та моделювання проектів державно-приватного партнерства в Україні.

ТЕМА 11. Досвід реформування територіальної організації публічної влади в країнах Центральної та Східної Європи в процесі європейської інтеграції

Країни Балтії. Литовська Республіка. Естонська Республіка.

ТЕМА 12. Досвід реформування територіальної організації публічної влади в країнах Центральної та Східної Європи в процесі європейської інтеграції

Країни Центральної Європи Республіка Польща.

ТЕМА 13. Досвід реформування територіальної організації публічної влади в країнах Центральної та Східної Європи в процесі європейської інтеграції

Країни Центральної Європи Республіка - Словачька Республіка; Чеська Республіка.

ТЕМА 14. Досвід реформування територіальної організації публічної влади в країнах Центральної та Східної Європи в процесі європейської інтеграції

Країни Центральної Європи Угорщина. Країни Південно-Східної Європи Республіка Болгарія.

ТЕМАТИКА І ПЛАНИ ПРОВЕДЕННЯ САМОСТІЙНИХ ЗАНЯТЬ

В доповнення до основного матеріалу, що викладається в лекціях, цілий ряд питань виноситься на самостійне опрацювання. Предметом самостійного опрацювання студентами визначені такі питання програми курсу.

ТЕМА 1. ВИТОКИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС, ЇЇ МЕТА ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Питання для самоконтролю

1. Витоки регіональної політики ЄС.
2. Мета регіональної політики ЄС та основні виклики, з якими вона стикається на сучасному етапі.
3. Правове підґрунтя регіональної політики ЄС та процедура прийняття рішень .

Самостійна робота

Підготовка інформаційних звітів на теми

1. Порядок денний – 2000 (Agenda-2000) та Програма дій 2000-2006
2. Країнові та наднаціональні порівняння в ЄС.
3. Соціальний порядок денний 2005-2010 рр. та Лісабонська стратегія ЄС (2000-2010).

ТЕМА 2. ПРАКТИКА ЗДІЙСНЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Питання для самоконтролю

1. Основні цілі регіональної політики ЄС.
2. Інструменти регіональної політики ЄС.
3. Механізми та принципи реалізації регіональної політики ЄС.
4. Оцінювання політики згуртування .

Самостійна робота

Підготовка інформаційних звітів на теми

1. Теорія “концентричних кіл”
2. Міждержавна кооперація, федералізм, функціоналізм, неофункціоналізм,
3. Соціально-інтегративний підхід, політичні мережі
4. Багаторівневе управління, неоінституційний підхід.
2. Концептуальні моделі розвитку євроінтеграції (різношвидкісна, вибіркова, концентричних кіл, основних груп, посиленого співробітництва).

ТЕМА 3. ЕКОНОМІЧНЕ, СОЦІАЛЬНЕ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ЗГУРТУВАННЯ

Питання для самоконтролю

1. Тенденції зміни ВВП та зближення на національному та регіональному рівнях.
2. Додана вартість політики згуртування. Європейська політика сусідства та її вплив на розвиток регіонального співробітництва

Самостійна робота

Підготовка інформаційних звітів на теми

1. Угода про створення Європейського об'єднання вугілля та сталі (1951).
2. Угода про створення Європейського економічного співтовариства (1957).
3. Угода про створення Європейського співтовариства з атомної енергії (1957).
4. Маастрихтська угода про створення ЄС (1991).
5. Амстердамська угода (1997).
6. Ніщя угода (2001).

**ТЕМА 4. ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Питання для самоконтролю

1. Поняття європеїзації.
2. Європеїзація систем державного управління держав-членів.

Самостійна робота

Підготовка інформаційних звітів на теми

1. Керівні принципи; послання; декларації; спільні стратегії, дії та позиції ЄС; “білі книги”; “зелені книги”.
2. Порівняння законотворчих процедур в ЄС.
3. Роль феномену м’якого права у розвитку правової бази ЄС.
4. Європейські Спільноти та Європейський Союз: діалектика взаємозв’язку.

**ТЕМА 5. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ
ПРОСТІР**

Питання для самоконтролю

1. Поняття Європейського адміністративного простору.
2. Принципи європейського адміністративного права.
3. Рушійні сили наближення адміністративних систем.
4. Рівень наближення адміністративних систем .
5. Шляхи розбудови європейського адміністративного простору.

Самостійна робота

Підготовка інформаційних звітів на теми

1. Структурна побудова ЄС, гілки влади.
2. Компаративний аналіз функцій та повноважень органів та інституцій ЄС.
3. Повноваження та функції органів та агенцій ЄС, які не мають статусу офіційних інституцій.
4. Європейський економічний та соціальний комітет
5. Комітет регіонів
6. Європейська агенція захисту довкілля
7. Європол.
8. Європейський Інвестиційний Банк та Європейський Інвестиційний Фонд
9. Європейський омбудсмен, ОЛАФ.

ТЕМА 6. ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ КРАЇН

Питання для самоконтролю

1. Особливості європеїзації посткомуністичних країн.
2. Основні етапи європеїзації посткомуністичних країн.
3. Європеїзація політики охорони навколишнього середовища в посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи.
4. Процес «Довкілля для Європи».
5. Передвступне співробітництво з ЄС.

Самостійна робота

Підготовка інформаційних звітів на теми

1. Принципи та форми між інституційної взаємодії в ЄС
2. Процедури взаємодії між інституціями та органами ЄС.
3. Роль народу Європи у законотворенні та контролі інституцій.
4. Компаративний аналіз процедур взаємодії між інституціями в процесі нормо творення: звичайної законотворчої процедури, процедури отримання згоди та процедури консультації.
5. Склад, функції та повноваження узгоджувального комітету
6. Механізми демократичного контролю інституцій в ЄС.

ТЕМА 7. ЄВРОПЕЙСЬКЕ ВРЯДУВАННЯ

Питання для самоконтролю

1. Біла книга з європейського врядування.
2. Реформування європейського врядування .
3. Принципи ефективного врядування.
4. Формування європейського громадського простору.
5. Покращення законотворчого процесу.

Самостійна робота

Підготовка інформаційних звітів на теми

1. Динаміка бюджетних видатків ЄС та відповідна трансформація його пріоритетів.
2. Паритетність у розподілі бюджету ЄС між країнами-членами.
3. Компліментарна модель фінансування європейських проєктів.
4. Структурні фонди ЄС та фонд Згуртування.

«Бюджет Європейського Союзу»

Мета: сформувати чітке уявлення про особливості бюджетного процесу в ЄС

Компетентності: аналіз та синтез, узагальнення пройденого матеріалу, вміння критично мислити і генерувати креативні ідеї, навички презентації власної позиції та її аргументації_1. Експрес-опитування.

3. Інформаційне забезпечення:

«Гармонізація інтересів країн в процесі формування бюджету ЄС». Заповнити таблицю та презентувати результати.

Існуючі джерела	Позитивні аспекти	Негативні аспекти
1.		
2.		
3.		
Запропоновані джерела	Позитивні аспекти	Негативні аспекти
1.		
2.		
3.		

«Прийняття бюджету ЄС»

«Досягнення цілей інтеграційного об'єднання в процесі розподілу бюджету ЄС». Заповнити таблицю та презентувати результати.

Існуючі напрями	Позитивні аспекти	Негативні аспекти
1.		
2.		
3.		
Запропоновані напрями	Позитивні аспекти	Негативні аспекти
1.		
2.		
3.		

ТЕМА 8. ВПЛИВ ПОЛІТИКИ ЄС

Питання для самоконтролю

1. Оцінювання впливу політики ЄС.
2. Використання експертного середовища.
3. Децентралізація за допомогою агентств.

4. Конвергенція національних політик: відкритий метод координації.

5. Застосування права Співтовариства.

6. Багаторівневе врядування.

Самостійна робота

Підготовка інформаційних звітів на теми

1. Механізми та інструменти реалізації соціальної, регіональної, екологічної, конкурентної політик ЄС.

2. Роль та значення «чуттєвих галузей» європейської економіки.

3. Переваги та недоліки реалізації спільної аграрної політики ЄС.

4. Особливості реалізації енергетичної політики ЄС. Диверсифікація джерел енергопостачання в ЄС.

5. Роль рамкових угод у заохоченні міжнародного науково-технічного співробітництва в ЄС. Мета і завдання Європейського дослідного простору (ERA).

6. Промислова політика ЄС. Аналіз структурних зрушень в економіці країн-членів ЄС.

7. Особливості реалізації митно-тарифної та торговельної політики ЄС. Преференційні режими в торгівлі з ЄС. Механізми модуляції, градації.

8. Характеристика торговельних відноси ЄС з третіми країнами.

9. Фінансова конвергенція в ЄС.

ТЕМА 9. ОСНОВИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Питання для самоконтролю

1. Трактувать і визначень державно-приватного партнерства.

2. Класифікація форм державно-приватного партнерства.

3. Контракти на послуги (державні контракти).

4. Спільна діяльність держави та бізнесу.

5. Часткова передача об'єкта у власність приватному сектору.

6. Правовий статус державного партнера.

Самостійна робота

Задля залучення інвестиції із розвинених країн слід враховувати певні відмінності у понятті та ключових ознаках

державно-приватного партнерства за українським та європейським законодавством. Порівняйте дані таблиці. Найдіть недоліки в одній з систем. Наведіть приклади.

ЗУ «Про державно-приватне партнерство»	Європейське законодавство
Державно-приватне партнерство - співробітництво між державою України, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами - підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами.	Державно-приватне партнерство (ДПП) – це взаємодія центральних чи місцевих органів влади та приватного сектору, заснована на довгостроковій угоді щодо постачання послуг, які традиційно надавались державними/комунальними підприємствами. У деяких типах ДПП вартість використання послуги покриваються за рахунок користувачів послуги (наприклад, плата за утилізацію відходів), у деяких типах вартість послуги покриваються повністю або частково за рахунок бюджету (наприклад, утримання парку чи дороги), іноді компанія, заснована приватною стороною для надання публічних послуг (компанія ДПП), за надавані послуги отримує плату від обох.

ТЕМА 10. МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ

Самостійна робота

Державні гарантії. За роки незалежності Україна піком надання державних фінансових гарантій був 2012 рік.

Державні гарантії дозволяють забезпечувати підприємства кредитами, гарантуючи, що у разі їх неповернення позичальником з

кредитором розрахується український народ. Як відомо, гарантія надається для забезпечення надійності повернення позик.

Зрозуміло, що коли гарантом є держава, шанси отримання кредитів з боку банків зростають. Надання державних гарантій суттєво зменшує кредитний ризик, що сприяє зниженню процентних ставок за позикою. Хоча в сьогоdnішніх умовах найбільший "плюс" від запоруки держави - зацікавленість кредиторів.

Зрештою, поручителям таке співробітництво може дорого коштувати. Для уряду невиконання боржником зобов'язань перетворюється на дотування підприємства. Якщо ж це гарантії нерезидентам, то зростає і державний зовнішній борг.

Кабміну вже не раз доводилося відповідати за несумлінних позичальників коштом платників податків. Особливо у 1990-х роках, коли влада щедро роздавала гарантії, і нерідко підприємствам, пов'язаним з владною верхівкою.

За розрахунками експертів, за 1992-2000 роки уряд сплатив іноземним кредиторам за боргами підприємств близько 1 млрд дол. За іншою інформацією, за період незалежності країни втрати казни сягнули 3 млрд дол.

Нинішній уряд йде по тій же стежині. В останні роки обсяги наданих державних гарантій зростають шаленими темпами. Так, відповідно до звіту про виконання держбюджету-2012, сума наданих гарантій 2012 року становила **75,35 млрд грн**. Це майже стільки, стільки держава дала за шість попередніх років.

Обсяг державних гарантій, наданих Кабміном, млрд грн

Рік	Сума
2005	0,67
2006	3,55
2007	1,18
2008	1,00
2009	49,80
2010	10,11
2011	12,84
2012	75,35

На початку 2012 року ніхто і не думав, що сума держгарантій виявиться рекордною - в бюджет були закладені скромні 5 млрд грн.

Однак зміни до відповідної статті вносилися не менше п'яти разів, через що показник зріс в 15 разів.

Інформація про надані державні гарантії на 2012 рік, млрд. грн

№	Назва господарювання	суб'єкта	Дата набрання чинності гарантійної угоди	Гарантійні зобов'язання		
				Сума гарантованого кредиту, іноземна валюта		Сума гарантованого кредиту, гривня
				код	сума	
Зовнішні зобов'язання						
1	ПАТ "Державний експортно-імпортний банк України"		31.01.2012	USD	0,150	1,198 445
2	ДП "Фінансування інфраструктурних проєктів"		07.12.2012	USD	0,550	4,396 150
3	Національна акціонерна компанія "Нафтогаз України"		25.12.2012	USD	3,656	29,222 408
4	ПАТ "Державна продовольчо-зернова корпорація України"		27.12.2012	USD	1,500	11,989 500
5	ПАТ "Державна продовольчо-зернова корпорація України"		27.12.2012	USD	1,500	11,989 500
6	Дочірна компанія "Укртрансгаз" НАК "Нафтогаз України"		11.12.2012	EUR	0,053 575	0,553 691
Внутрішні зобов'язання						
7	Державна іпотечна установа		27.11.2012	UAH	-	2
8	"Укравтодор"		25.12.2012	UAH	-	14
Разом						75, 349 704

Отже, основні позики. Укрексімбанку державні гарантії надавалися для отримання кредиту Світового банку на **150 млн дол.** Контракт з останнім був підписаний 4 жовтня 2011 року, проте гарантійна угода набрала чинності 31 січня 2012 року.

Кошти держбанк повинен був витратити на "фінансування проекту розвитку експорту" через надання підприємствам середньострокових і довгострокових кредитів на поповнення оборотного капіталу та інвестиційні проекти.

Невідомо, які саме підприємства отримали довгоочікувані кредити, однак Укрексімбанк чиновники часто використовують для фінансування своїх фірм. Так, 2009 року Запорізький завод напівпровідників, який контролюють Андрій і Сергій Ключеви, одержав кредит на 150 млн євро.

Ще 4,4 млрд грн Кабмін залучив для фінансування проектів в рамках програми підготовки до "Євро-2012". Зокрема, до розміщення були запропоновані облігації державного підприємства "Фінансування інфраструктурних проектів".

Це підприємство було створене лише для випуску цінних паперів. Зокрема, запозичення ФП не впливали на показники дефіциту держбюджету, за рахунок чого урядовцям вдавалося зняти напругу навколо цього питання.

Найбільшу гарантовану державою суму - 29,2 млрд грн - отримав "Нафтогаз" для реалізації проектів заміщення газу українським вугіллям. Як відомо, Міненерго і Держбанк розвитку Китаю 2012 року домовилися про співпрацю в цьому питанні.

Програма передбачає реалізацію проектів з переведення Зуївської, Миколаївської, Криворізької і Сімферопольської ТЕЦ на використання водо-вугільного палива, а також будівництва заводів з газифікації вугілля у Луганській, Донецькій та Одеській областях за технологією Shell, апробованою в Китаї.

Раніше прем'єр-міністр Микола Азаров заявив, що втілення цих проектів дозволить заощадити 2 млрд кубометрів газу.

Взагалі Китай є лідером 2012 року серед кредиторів, позики яких були забезпечені державними гарантіями. Так само ще майже 24 млрд. грн. було залучено Державною продовольчо-зерною корпорацією України в рамках підписання угоди з Експортно-імпортним банком Китаю.

Подробиці цієї угоди, як писала "Економічна правда", відомі лише невеликому колу осіб. Раніше зазначалося, що перший транш кредиту - 11,99 млрд. грн. - буде направлено на форвардні закупівлі зерна, що перевищує в десятки разів суми, які виділялися на відповідні цілі до цього. Доля другого траншу поки що невідома.

Ще 550 млн. грн. 2012 року завдяки державним гарантіям залучила компанія "Укртрансгаз". Кредитну лінію для реалізації проекту модернізації компресорної станції "Бар" газопроводу "Союз" надав німецький Deutsche Bank.

Інвестор планує профінансувати 85% вартості проекту шляхом надання кредиту, решту - 15% - профінансує компанія за рахунок власних коштів.

Ще 16 млрд грн, які були забезпечені державними гарантіями, на внутрішньому отримали відомі "чорні діри" - "Укравтодор" та Державна іпотечна установа. Кошти установи залучали за рахунок випуску облігацій.

У випадку з "Укравтодором" Кабмін навіть почав практикувати такі сумнівні механізми як залучення коштів під державні гарантії попереднього року. Так, на початку 2013 року - аж до 26 лютого - "Укравтодор" розміщував облігації під гарантії 2012 року. "Заднім числом" він зумів зібрати 7,2 млрд. грн.

В цілому, більшість наданих кредитів навряд чи колись окупиться. Під питанням і кредитоспроможність позичальників. Втім, це лише початок. У 2013 році Кабмін збирається надати державні гарантії щонайменше на 50 млрд. грн.

Серед одержувачів - ті ж "Укравтодор", ДІУ, а також "новачок" - Держагентство інвестицій та управління нацпроектами. Не приховують в уряді, що готові гарантувати державним коштом і проекти приватних компаній.

На 2014 рік Кабмін "резервує" для гарантій таку ж суму, свідчить схвалений ним проект "Основних напрямів бюджетної політики на 2014 рік". Це 3% ВВП.

Не виключено, що в разі потреби сума зростатиме, як і в 2012 році. І що тут скажеш? Якщо ніхто не завадив урядовцям збільшити показник держгарантій в 15 разів торік, то хто їм перешкодить зробити це у 2013 році?

Раніше державні гарантії надавалися в рамках бюджетних призначень, однак до бюджету-2013 були внесені революційні зміни:

Кабмін отримав право надавати гарантії понад обсяги встановлених бюджетних призначень.

Те, що ця норма суперечить Бюджетному кодексу, депутатів, які приймали бюджет, це анітрохи не бентежило. В кодексі чітко зазначається, що "будь-які бюджетні зобов'язання та платежі з бюджету здійснюються лише за наявності відповідного бюджетного призначення".

Як відомо, на виїзному засіданні Верховної ради, легітимність якого досі під питанням, депутати начебто внесли зміни уже і в Бюджетний кодекс, проголосувавши за основу та в цілому за законопроект №2177.

Ще одним законопроектом - № 2476 - "путчисти" дозволили Кабміну встановлювати умови надання державних гарантій - звільняти від надання забезпечення для виконання зобов'язань та внесення плати за надання держгарантій. У 2012 році уряд уже вдавався до таких кроків, вносячи зміни до бюджету.

Завдання: проаналізуйте даний матеріал. Зробіть висновки.

ТЕМА 11-14. ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ В ПРОЦЕСІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Самостійна робота

Порівняльна ефективність соціально-економічних моделей розвитку країн-членів ЄС»

- Країни Балтії. Литовська Республіка. Естонська Республіка.
- Країни Центральної Європи Республіка Польща.
- Країни Центральної Європи Словацька Республіка;
- Чеська Республіка.
- Країни Центральної Європи Угорщина.
- Країни Південно-Східної Європи Республіка Болгарія.

2. Складання та заповнення порівняльної таблиці соціально-економічних моделей ЄС

Критерії ефективності	Континентальна	Англо-саксонська	Скандинавська	Середземноморська
<u>Економічні:</u> - ВВП на душу населення; - Темпи зростання ВВП; - Технологічний рівень; - Рівень зайнятості				
<u>Соціальні:</u> - Рівномірність розподілу доходів; - Пріоритети системи соціального забезпечення; - Стан системи освіти; - Стан системи охорони здоров'я				

Підготовка інформаційних звітів на теми

1. Класифікація капітальних моделей в ЄС за А.Сапіром.
2. Субсидіарність та децентралізація в ФРН.
3. «Шокова терапія» повоєнної трансформації.
4. Національні плани розвитку у Франції.
5. Еволюція системи державного регулювання. Децентралізація національної системи управління у Франції.
6. Трансформація британської моделі розвитку («тетчеризм») у 70-80-х рр.
7. Чинники Ірландського економічного дива.

8. Роль державних та приватних холдингів у створенні нової економіки (Середземноморська економічна модель).

9. Регіональні суперечності розвитку. «Асистенціалізм» в Південній Італії.

10. Суть та основні особливості шведської моделі (модель Рена-Мейднера).

11. Причини уповільненого економічного зростання скандинавських країн у 30-х роках ХХ ст.

12. Роль спеціальних програм адаптації до членства «Проексешин» та «Пост-ексешин».

13. Роль та значення «Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами» (1994).

14. Саміти Україна -ЄС. Дорожня карта «Україна -ЄС».

15. Створення Спільного європейського економічного простору.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Порівняльний аналіз основних теорій європейської інтеграції, оцінка наслідків їх практичної реалізації.

2. Сутність, особливості та мотивація етапів євроінтеграції.

3. Сучасні конкурентні позиції країн Європейського Союзу на світових ринках.

4. Рівень міжнародної конкурентоспроможності провідних європейських компаній за оцінками рейтингових агентств.

5. Сутність та наслідки реалізації Лісабонської стратегії розвитку ЄС (2000-2010).

6. Основні пріоритети розвитку ЄС згідно стратегії «Європа-2020».

7. Механізми стимулювання розвитку «економіки знань» в ЄС.

8. Зміна повноважень інституцій ЄС внаслідок прийняття Лісабонської угоди.

9. Порівняльний аналіз повноважень та функцій Ради ЄС, Європейської Комісії та Парламенту ЄС.

10. Аналіз структури і динаміки витрат бюджету ЄС.

11. Принцип компліментарності (співучасті у фінансуванні) як основа реалізації політики вирівнювання регіональних асиметрій в державах-членах ЄС.

12. Рамкові угоди з розвитку досліджень та інновацій в ЄС: основні напрями реалізації у ХХІ ст.
13. Розвиток трансєвропейських енергетичних мереж, диверсифікація джерел енергопостачання в ЄС та лібералізація енергетичних ринків як пріоритетні напрями енергетичної політики ЄС.
14. Інтеграція сфери науково-дослідних розробок держав-членів ЄС в рамках розбудови спільного Європейського дослідного простору (European Research Area).
15. Основні напрями та інструменти реалізації промислової політики ЄС.
16. Перспективи розвитку «сенситивних галузей» європейської економіки: металургійна, текстильна індустрія, сільське господарство, рибальство.
17. Торговельні війни між країнами-членами ЄС: інструменти вирішення конфліктів.
18. Особливості реалізації зовнішньої торговельної політики ЄС. Преференційні режими.
19. Фінансова конвергенція в ЄС.
20. Причини виникнення кризи єврозони: варіанти вирішення проблеми.
21. Конкурентні позиції німецького сектору автомобілебудування на європейському ринку.
22. Конкурентні переваги хіміко-фармацевтичного сектору ФРН.
23. Авіабудівна промисловість Франції.
24. Характеристика сервісного сектору Великобританії.
25. Чинники глобальної конкурентоспроможності фінансового сектору Великобританії.
26. Детермінанти «кельтського економічного дива».
27. Переваги та недоліки не диверсифікованої економіки на прикладі Ірландії.
28. Порівняльна характеристика сільськогосподарських секторів Італії та Іспанії.
29. Передумови та наслідки боргової кризи Греції.
30. Проблеми функціонування скандинавської соціально-економічної моделі на сучасному етапі розвитку.

31. Особливості розбудови економіки, що базується на знаннях у північноєвропейських країнах.

32. Оцінка відповідності Маастрихським критеріям держав-аплікантів на вступ до ЄС.

33. Інституційні основи зближення України з ЄС.

34. Гармонізація горизонтальних та секторальних політик України та ЄС.

35. Розвиток єврорегіонального співробітництва.

Стратегічна оцінка економічних передумов зближення України з ЄС.

Тести для перевірки знань:

1. Станом на 1.01.2011 р. до складу ЄС входить така кількість держав:

А) 15;

Б) 12;

В) 27.

2. Який з наведених принципів випадає з бюджетних принципів ЄС:

А) єдиної валюти;

Б) безінфляційності;

В) універсальності.

3. За допомогою єдиного бюджету ЄС відбувається:

А) перерозподіл частини національного доходу країн ЄС;

Б) перерозподіл частини національного доходу країн ЄС, що є членами Єврозони;

В) перерозподіл частини бюджетів країн ЄС.

4. Основною метою регіональної політики ЄС (2007—2013) є:

А) допомога відсталим регіонам;

Б) підтримка регіонів зі структурними проблемами;

В) конвергенція.

5. Яке твердження про Рамкову програму конкурентоспроможності та інновацій (2007—2013 рр.) є невірним:

А) кошти бюджету ЄС акумулюються в Європейському інвестиційному фонді, який надає їх не безпосередньо підприємствам, а через систему фінансових посередників;

Б) МСП звертаються до банків для отримання середньо - та довгострокових кредитів;

В) Спільний дослідницький центр відіграє роль каталізатора у процесі створення венчурних та інвестиційних фондів.

6. Особливість членства Великобританії в ЄС полягає у:

А) відмові від вступу у Євросоюз;

Б) імплементації британської моделі планування та дирижизму на європейський рівень;

В) впровадження свободи пересування осіб в ЄС через розробку та прийняття Шенгенської угоди.

7. Енергетичний сектор Франції характеризується значною питомою вагою:

А) ядерної енергетики;

Б) альтернативних джерел енергії;

В) нафти і газу.

8. У витоків європейської інтеграції була:

А) Німецька Демократична Республіка;

Б) Федеративна Республіка Німеччина;

В) Німеччина почала брати участь у євроінтеграційних процесах лише після об'єднання.

9. Рівень ВВП на душу населення в Італії:

А) відстає від середнього по Євросоюзу;

Б) вищий ніж середній по ЄС;

В) дорівнює середньому по ЄС.

10. До скандинавських країн відносять:

А) Норвегію, Швецію, Фінляндію, Данію;

Б) Норвегію, Швецію, Швейцарію, Ліхтенштейн;

В) Швецію, Данію, Ірландію, Ісландію.

11. Яка з характеристик європейської інтеграції не є вірною:

А) європейська інтеграція - це процес без чітко встановлених візирців чи остаточно визначеного кінцевого стану;

Б) не існує антагонізму між процесом європейської інтеграції та національним суверенітетом держав;

В) кінцевою метою європейської інтеграції - є побудова Спільного ринку.

12. Яке з перерахованих нижче тверджень про Амстердамський договір не є вірним?

А) основи Амстердамського договору були закладені ще в Маастрихтському договорі;

Б) це останній договір, який фактично завершив процес європейської інтеграції;

В) Амстердамський договір є рамковою угодою, яка зібрала в себе суттєві доповнення існуючих до тих пір установчих договорів (ДЄСПв, Євратом, ДЄС).

13. За допомогою єдиного бюджету ЄС відбувається:

А) перерозподіл частини національного доходу країн ЄС;

Б) перерозподіл частини національного доходу країн ЄС, що є членами Єврозони;

В) перерозподіл частини бюджетів країн ЄС.

14. Основною метою регіональної політики ЄС (2007-2013) є:

А) допомога відсталим регіонам;

Б) підтримка регіонів зі структурними проблемами;

В) конвергенція.

15. Яке твердження про Рамкову програму конкурентоспроможності та інновації (2007—2013 рр.) є невірним:

А) кошти бюджету ЄС акумулюються в Європейському інвестиційному фонді, який надає їх не безпосередньо підприємствам, а через систему фінансових посередників;

Б) МСП звертаються до банків для отримання середньо - та довгострокових кредитів;

В) Європейський фонд регіонального розвитку є основним інструментом цієї програми.

16. Для англосаксонської соціально-економічної моделі характерним є:

А) високий рівень впливу профспілок

Б) незначний рівень диференціації зарплат

В) низький рівень перерозподілу ВВП через бюджет

17. Після об'єднання Німеччини характерною була:

А) значна відсталість Східної Німеччини

Б) структурна допомога Західній Німеччині

В) легка консолідація німецького суспільства

18. Для французького господарства характерним є:

А) низький рівень концентрації та централізації капіталу

Б) конкуренція між державними та приватними корпораціями на зовнішньому та внутрішньому ринках

В) низький розвиток аграрного сектору, недостатнє забезпечення населення продуктами харчування, особливо молоком та молочними продуктами

19. Особливість членства Великобританії в ЄС полягає у:

А) відмові від вступу у Єврозону

Б) імплементації британської моделі планування та дирижизму на європейський рівень

В) впровадження свободи пересування осіб в ЄС через розробку та прийняття Шенгенської угоди

20. До Скандинавських країн відносять:

А) Швецію

Б) Швейцарію

В) Ірландію

Рекомендована література

Основна

1. Філіпенко А.С. Європейська інтеграція України: поточна ситуація, завдання та пріоритети державної політики / А.С. Філіпенко, О.В. Снігир. – Київ. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2010. – 63 с.

2. Европейская интеграция: учебник / под ред. О. В. Буториной. – М.: Издательский дом «Деловая литература», 2011. – 720 с.

3. Ткаленко, С.І. Європейський проектний менеджмент [Текст] : навч. посібник / С. І. Ткаленко, Л. П. Петрашко. - К. : КНЕУ, 2014. - 412 с.

4. Ткаленко С.І. Європейський проектний менеджмент [Електронний ресурс] : практикум: навч. посіб. / С. І. Ткаленко ; [редкол.: Д. Г. Лук'яненко (голова) та ін.] ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана", Ф-т міжнар. економіки і менеджменту. - Електрон. текстові дані. - К. : КНЕУ, 2014. - 192 с. (5 екз)

5. Экономика Европейского Союза : учебник / коллектив авторов ; под. ред. Р.К. Щенина. - М. : КНОРУС, 2012. - 560 с.

6. Європейська інтеграційна політика: навч. Посіб. / [А.М. Поручник, В.І. Чужиков, Д.О. Ільницький, О.А. Федірко]; за аг.

Ред. д-ра екон. Наук, проф. В.І. Чужикова. – К.: КНЕУ, 2010. – 451 с.

7. Гнатюк М. М. Потенціал політичної суб'єктності Європейського Союзу в сучасній системі міжнародних відносин / М. М. Гнатюк. – Житомир : Рута, 2013. – 316 с.

8. Волес В. Творення політики в Європейському Союзі / В. Волес, Г. Волес. - К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. - 871 с.

9. Дзяд О. Спільні політики Європейського Союзу та їх значення для України : навч. посіб. / О.В. Дзяд, О.М. Рудік. - К. : Міленіум, 2009. - 668 с.

10. Європейські принципи державного управління/Пер. з ашл. О. Ю. Куленкової. - К. : Вид-во УАДУ 2000. - 52 с.

11. Європейська інтеграція / уклад. М. Яхтенфукс, Б. Колер-Кох. - К. : Києво- Могилянська академія, 2007. - 394 с.

12. Механізми координації європейської політики: практика держав-членів та країн-кандидатів/Н. Енидюк(ред.), А. Новак-Фар, Я. Еонцяж [таін.]. -К. : Міленіум, 2003. - 384 с.

13. Рудік ОМ. Вироблення політики та ухвалення рішень в ЄС : навч. посіб. / О.М. Рудік. - К. : Міленіум, 2009. - 278 с.

Допоміжна

1. Європейська інтеграція (збірник кейсів) / За заг. Ред. В.І. Чужикова. – К.: КНЕУ, 2009. – 203 с.

2. Європейська економічна політика. Практикум: навч. посіб. / Є 24 [О.А. Федірко, В.І. Чужиков, Є.Г. Панченко, А.А. Грищенко та ін.]; за заг. ред. В.І. Чужикова. – К.: КНЕУ, 2010. – 214 с. (12,49 др. арк., особисто автор – 2,5 др. арк.)

3. Прокопенко Л.Л. Вступ до європейської інтеграції : навч. посіб. / Л. Л. Прокопенко. - К. : Міленіум, 2009. - 334 с.

4. Практикум з проведення тренінгів з європейської інтеграції [Текст] = Practical guide on conducting trainings in European integration studies : тренінг "Підготовка фахівців з європейської інтеграції" за програмою "Lifelong Learning" / [В. І. Чужиков, В. О. Токар, В. Г. Чужикова та ін.] ; за ред. В. І.

Чужикова ; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". - Київ : КНЕУ, 2014. - 218 с. (10 екз)

5. Практикум з проведення тренінгів з європейської інтеграції. Тренінг «Інноваційно-інвестиційний розвиток ЄС» / [В. Чужиков, В. Токар, О. Федірко та ін.] ; за ред. В. І. Чужикова. - К. : КНЕУ, 2015. - 232 с.

6. Антюшева Н. Шведская модель Европейского Союза: концепции и практика // МЭ и МО. – 2000. - № 6. – с. 33.

7. Водопьянова Е.В. Культурная политика Европейского Союза // Современная Европа. – 2008. – №4.

8. Говорова Н.В. Экономика знаний: европейские реалии и перспективы // Современная Европа. – 2006. – №4. – С. 110-119.

9. Губені Ю. Розвиток і адаптація аграрної політики Чеської Республіки до інтеграційних вимог Європейського Союзу // Економіка України. – 2002. - № 7. – с. 78-82.

10. Европейский Союз в цифрах: население и ВВП стран-членов ЕС // Журн. европ. экон. – 2003. – Т. 2. - № 4. – с. 549-556.

11. Європейський Союз: основи політики, інституційного устрою та права./Інститут європейської політики (Берлін).переклад з нім. - :Заповіт, 2001.

12. Європейська інтеграція та Україна / за ред. В.Є. Новицького, Т.М. Пахомової, В.І. Чужикова. Навчально-методичний посібник. - К.- Кельн, 2002.

13. Западно-европейские страны: особенности социально-экономических моделей./ Под ред. В.П. Гутника.-М.: Наука, 2002.

14. Чужиков В.І. Економіка зарубіжних країн: навчальний посібник.-К.: КНЕУ, 2005.

15. Иорданская Э. Расширение ЕС на восток: позиции Германии // МЭ и МО. – 2002. - № 2. – с. 67-74.

16. Кавешников Н.Ю. Лиссабонский договор и его последствия для развития ЕС // Актуальные проблемы Европы. – 2010. – №2. – С. 54-76.
17. Кузнецов А. Германский капитал за рубежом // МЭ и МО. – 2003. - № 10. – с. 32-41.
18. Политика хозяйственного порядка в Германии. – М.: Экономика, 2002. – 271 с.
19. Тимченко О. Особливості ринкової трансформації в Естонській республіці // Економіка України. – 2002. - № 9. – с. 78-83.
20. Трофимова О. Франция: новое в помощи развитию // МЭ и МО. – 2003. - № 9. – с. 40-47.
21. Чужиков В. Чеська модель регіонального розвитку // Економіка України. – 2004. - № 7. – с. 72-78.
22. Чужиков В., Чужикова В. Розширений Європейський Союз // Географія та основи економіки в школі. – 2004. – № 5. – с. 40-43.
23. Чужиков В., Чужикова В. Розширений ЄС в цифрах і фактах // Географія та основи економіки в школі. – 2005. - № 1. – с. 46-49.
24. Чужиков В.І. Модернізація регіональної політики Європейського Союзу // Економіка України. –2008. – №3-4
25. Шишелина Л.Н. Восточная Европа: два десятилетия между Москвой и Брюсселем // Современная Европа. – 2008. – №4. – С. 73-86.
26. Блейклі Е. Планування місцевого економічного розвитку: теорія і практика. - Львів: Літопис, 2002. - 416 с.
27. Децентрализация: эксперименты и реформы / под. ред. Тамаша М. Хорвата. - Т. 1. — Органы местного самоуправления в Центральной и Восточной Европе. - Будапешт, 2000. - 494 с.
28. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС / Жак Зіллер. - К., 1996. - 154 с.
29. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне

співробітництво: Монографія. - Львів: ІРД НАН України, 2004. - 395 с.

30. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка. Навчальний посібник.- К.: Видавництво “Наукова думка”, 2000. - 339 с.

31. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. - К.: Знання України, 2005. - 498 с.

32. Словник-довідник Європейського Союзу. За ред. Ю. Марченко. - К.: КіС, 2001. - 152 с.

33. Немек Д. Местное самоуправление в Словакии / Дж.Немек, П.Барсик, П.Куклис // Децентрализация: эксперименты и реформы / под. ред. Тамаша М. Хорвата. - Т. 1. - Будапешт, 2000. - С. 345 - 393.

34. Нижник Н. Адміністративна реформа в країнах Центральної Європи: досвід для України /Н. Нижник, В.Лемак//Вісник державної служби. - 2003. -№ 2,- С. 32 -36.

35. Нинюк І. Організаційно-правові особливості формування професіоналізму державних службовців: досвід Республіки Польща / І. Нинюк // Вісник держ. служби України. - 2005. - № 2. - С. 19 - 23.

36. Лацина К. Местное самоуправление в Чешской Республике / К. Лацина, З. Вайдова// Децентрализация: эксперименты и реформы; под ред. Тамаша М. Хорвата. - Т. 1. - Будапешт, 2000. - С. 295 - 340.

37. Манова Д. Интеграция Болгарии в ЕС - провокация, к которой надо подходить умело и достойно / Деница Манова // Наука. Университет. 2002: материалы третьей научной конференции преподавателей и студентов. - Новосибирск, 2002. - С. 164 - 168.

38. Меморандум на правителството на Република България във връзка с молбата за членство в Европейския Съюз // Бюлетин Европа. - Декември, 1995.